STUDIU REFERITOR LA PARACLISE DE MĂNĂSTIRE DIN MOLDOVA ŞI ȚARA ROMÂNEASCĂ

Introducere

Dispuse, în mod obişnuit, întrun patrulater mai mult sau mai puțin regulat[1], clădirile mănăstireşti cuprindeau chiliile călugărilor – încăperi separate, adeseori boltite, înălțate de-a lungul incintei, la început doar cu parter, şi începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cu parter şi etaj –, arhondaricul – locuința aşezată lângă intrare, cu scopul de a găzdui credincioşii care poposeau la mănăstire –, stăreția – grupată întrun corp de clădire unitar, constituind centrul de conducere spirituală şi administrativă al aşezării –, trapeza – sala de mese comună şi sala de adunare a obştei, fiind spațioasă, frumos boltită – alaturată bucătăriei, la acestea adăugându-se cămări şi beciuri[2].

Pe lângă biserica principală, la orice mănăstire se mai adaugă paraclise, mici biserici secundare, aşezate în cuprinsul zidurilor şi turnurilor[3], însă funcția acestora nu se cunoaşte cu exactitate. Paul Henry consideră că paraclisul este de fapt o capelă de iarnă, iar faptul că acesta face corp comun cu clădirile de locuit e un plan bine cunoscut la Muntele Athos[4]. Ştefan Balş susține teoria lui Paul Henry privind funcția de capelă de iarnă a paraclisului, însă adaugă faptul că paraclisul servea şi pentru folosința ctitorilor şi a personalului de strajă[5]. Pentru a afla mai multe cu privire la funcția paracliselor de mănăstire, recursul la documente reprezintă o metodă foarte importantă. Astfel, întrun text ce datează din anul 1710, arhimandritul Ioan de la mănăstirea Hurezi, ctitor al paraclisului de la mănăstirea Cozia, cu cele două „case boltite" şi foişorul, se adresează năstavnicului de la Cozia şi altor slujitori ai mănăstirii, ca în toate joile de peste an, o dată pe săptămână, să facă liturghie, iar duminicile şi la sărbători să o facă la biserica cea mare, un obicei luat de la Sfântul Munte[6].

În concluzie, paraclisele reprezintă mici lăcaşuri de cult, destinate unor slujbe religioase cu caracter mai puțin solemn. Prezența paraclisului în cadrul

---

[1] Emil Lăzărescu, „Arta în Țara Românească de la începutul secolului al XVII-lea până în primele decenii ale secolului al XIX-lea", în *Istoria artelor plastice în România*, Bucureşti, Meridiane, 1970 (în continuare: Lăzărescu, *Arta*), p. 47.

[2] Ştefan Balş, Corina Nicolescu, *Mănăstirea Neamț*, Bucureşti, Editura Tehnică, 1958 (în continuare: Balş, Nicolescu, *Mănăstirea Neamț*), p. 8.

[3] *Ibidem*.

[4] Paul Henry, *Monumentele din Moldova de Nord*, Bucureşti, Meridiane, 1984 (în continuare: Henry, *Monumentele*), p. 76.

[5] Balş, Nicolescu, *Mănăstirea Neamț*, p. 8.

[6] Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, *Tezaur medieval vâlcean – Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Râmnicu Vâlcea 1388 – 1715*, vol. I, Bucureşti, 1983, p. 334.

clădirilor mănăstireşti este justificată de faptul că biserica principală era greu de întreţinut şi mai ales de încălzit pe timp de iarnă, recurgându-se astfel la lăcaşuri secundare de dimensiuni mai mici pentru oficierea slujbelor din timpul săptămânii, sau a celor destinate ctitorilor, însă niciodată pentru slujbele de duminică sau cu ocazia sărbătorilor.

Nici originea lor nu se cunoaşte în mod precis. În aria spiritualităţii bizantine, biserica este amplasată mereu în centrul incintei, acest plan fiind bine cunoscut la Muntele Athos, doar paraclisele făcând corp comun cu clădirile de locuit[7]. Modelul atonit al incintei mănăstireşti prezintă foarte multe turnuri, paraclisele fiind de cele mai multe ori amplasate la etajul superior al acestor turnuri. Prin cercetarea ulterioară urmează să vedem dacă paraclisele din Ţările Române au fost influenţate în vreun fel sau altul de acest model.

Nu există o tipologie clară a paracliselor din punctul de vedere al planului sau al amplasării lor în cadrul incintei mănăstireşti. Lucrarea de faţă îşi propune, în urma unei analize arhitecturale, întro ordine cronologică, a fiecărui monument în parte, realizarea unei tipologii după criteriile mai sus enumerate.

Paraclise de mănăstire din Moldova

Mănăstirea Bistriţa

În Moldova se păstrează un număr însemnat de paraclise, primul în ordine cronologică aflîndu-se la Mănăstirea Bistriţa, judeţul Neamţ, comuna Viişoara.

La sfârşitul secolului al XV-lea, în anul 1498, Ştefan cel Mare şi-a înscris numele printre ctitorii de la Bistriţa ridicând o impunătoare clopotniţă cu paraclis. Între anii 1541-1546, Petru Rareş a refăcut zidul de incintă cu turnul de intrare, unde amenajase un mic paraclis cu hramul „Sfântul Nicolae", a refăcut casa domnească şi a extins paraclisul din clopotniţa ridicată de Ştefan, adăugându-i o navă.

Turnul clopotniţă, de secţiune pătrată (7×7m), adăposteşte la primul etaj paraclisul, luminat de mici ferestre dreptunghiulare cu baghete încrucişate la colţuri şi boltit cu calotă sferică. În epoca lui Petru Rareş s-a alipit turnului spre vest o clădire cu un singur etaj, care în documente apare cu funcţia de casă. În momentul construirii noii clădiri, intrarea în turnul din epoca lui Ştefan cel Mare s-a închis, iar prin spargerea zidului de apus al turnului, la nivelul paraclisului şi respectiv al etajului casei, s-a creat o legătură între cele două monumente printro uşă, mărită ulterior în secolul al XIX-lea. Prin transformările aduse în epoca lui Petru Rareş vechiului paraclis al turnului, comunicând cu casa adăugată atunci, s-a realizat o mică capelă domnească, unica de acest tip care se păstrează în Moldova[8].

---

[7] Henry, *Monumentele*, p. 76.

[8] Răzvan Theodorescu, *Mănăstirea Bistriţa*, Bucureşti, Meridiane, 1966, p. 27.

În ceea ce priveşte amplasarea turnului clopotniță cu paraclis, acesta se situează în interiorul incintei şi nu cuprins între ziduri, în partea de nord-vest a curții interioare. Hramul paraclisului de la mănăstirea Bistrița este „Sfântul Mare Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava".

Mănăstirea Secu

La Mănăstirea Secu, în cele două colțuri ale laturii de est a incintei, la nivelul etajului, au fost amenajate două paraclise. În colțul de sud-est a fost construit paraclisul „Adormirea Maicii Domnului", iar în cel de nord-est, paraclisul ce poartă hramul „Sfântul Nicolae". După anul 1602, mănăstirea Secu a continuat să se dezvolte în jurul ctitoriei lui Nestor Ureche. Paraclisul „Adormirea Maicii Domnului", care se găseşte la etajul turnului de sud-est, a fost construit în 1640, în vremea egumenului Ghedeon.

Încăperea este boltită sferic, bolta sprijinindu-se pe patru arce mari susținute de console[9]. O turlă cu cupolă în bulb este înălțată peste acoperiş, indicând rolul de paraclis al turnului de sud-est.

Paraclisul cu hramul „Sfântul Nicolae" se află la nivelul etajului stăreției. Aşezat peste o încăpere de formă alungită, boltită semicilindric, paraclisul acoperă în parte vechiul turn de colț. De dimensiuni destul de mari, are fațadele tratate în arhitectură neoclasică obişnuită la începutul secolului al XIX-lea, cu turlă peste naos, dar mai păstrează în interior arcele în diagonală şi proporțiile trase în înălțime ale vechiului stil[10].

Mănăstirea Dobrovăț

Un mic paraclis se găseşte şi la etajul turnului din colțul de nord-est al Mănăstirii Dobrovăț, acesta fiind construit în anul 1743 de către monahul Macarie Hrisoverghi[11]. Turnul cu paraclis a fost realizat în cursul secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea, odată cu casele şi bolnița.

Mănăstirea Neamț

În cadrul incintei Mănăstirii Neamț s-au amenajat, de-a lungul timpului, trei paraclise.

În anul 1720 au fost desființate clădirile trapezei şi cuhniei ridicate de Alexandru Vodă Cornea, trapeza prefăcându-se în paraclis, cu hramul „Sfântul Gheorghe"[12]. Se pare că acest paraclis a fost reparat în anul 1794, când încă mai trăia starețul Paisie Velicicovschi. Actuala biserică a fost construită de starețul Domețian în 1826, în stil neoclasic, fiind apoi supusă mai multor lucrări de restaurare, în anii 1862-1865 (când edificiul a fost supraînălțat şi s-au adăugat

---

[9] Ştefan Balş, *Mănăstirea Secu*, Bucureşti, Meridiane, 1966 (în continuare: Balş, *Mănăstirea Secu*), p. 20.

[10] *Ibidem*, p. 17.

[11] Gheorghe Curinschi-Vorona, *Arhitectură Urbanism Restaurare*, Bucureşti, Editura Tehnică, 1996 (în continuare: Curinschi-Vorona, *Arhitectură*), p. 265.

[12] Balş, Nicolescu, *Mănăstirea Neamț*, p.8.

cele trei turle), precum şi 1902 şi 1931. În timpul lucrărilor din 1953-1961, biserica „Sfântul Gheorghe" a fost desfăcută şi reconstruită între chiliile de pe latura de est a incintei, pentru a pune mai bine în valoare biserica lui Ştefan cel Mare.

În stânga intrării, pe latura de vest, au fost construite un rând de chilii şi camere de oaspeţi, terminate în colţul de nord-vest cu încăperile stăreţiei ridicate de mitropolitul Veniamin Costachi o dată cu paraclisul „Adormirea Maicii Domnului", situat la etaj[13]. Distrus şi el în incendiul din 1862, a fost refăcut în 1873, locul său fiind marcat astăzi printro mică turlă oarbă, de formă octogonală.

În turnul-clopotniţă se află paraclisul „Buna Vestire", amenajat în anii 1818-1823 prin grija mitropolitului Veniamin Costachi. Turnul clopotniţă a fost mărit prin adăugarea unei noi clădiri spre exterior şi prin supraînălţarea lui cu încă două etaje, paraclisul fiind amenajat la primul etaj[14]. Vechea încăpere a clopotelor a fost transformată în altar, iar absidele naosului au fost scobite în grosimea zidurilor. Paraclisul Bunei Vestiri este alcătuit din două încăperi boltite în calotă sferică.

Mănăstirea Dragomirna

Turnul clopotniţă de la intrarea în complexul Mănăstirii Dragomirna, prezintă un deosebit interes, prin decoraţia sobră. Acest turn clopotniţă adăposteşte la rândul său, la primul etaj, un mic paraclis[15].

Paraclise de mănăstire din Ţara Românească

În Ţara Românească majoritatea paracliselor păstrate sunt adevărate biserici în miniatură, cele mai importante găsindu-se la Cozia, Hurez, Sinaia, Antim, Văcăreşti.

Mănăstirea Cozia

În zilele noastre, complexul de la Cozia prezintă o incintă deschisă spre vest. În cele două colţuri ale laturii de est se află, la sud-est, elegantul paraclis al lui Amfilohie, iar la nord-est, paraclisul lui Ioan Hurezanul.

În colţul de sud-est al incintei, ieromonahul Amfilohie a construit, în 1583, un mic şi frumos paraclis, ce se leagă funcţional de încăperile alăturate. Data construirii lăcaşului o cunoaştem din pisania de piatră: „Eu egumenul Amfilohie cu pohtă am pohtit şi am înălţat acest cinstit hram al Adormirii […] în zilele lui Io Mihnea Voievod şi pe vremea sfinţitului mitropolit chir Serafim, la anul 7092" (1583-1584)[16].

---

[13] *Ibidem*.

[14] *Ibidem*.

[15] Răzvan Theodorescu, Teodora Voinescu, *Mănăstirea Dragomirna*, Bucureşti, Meridiane, 1965, p. 24.

[16] Pavel Chihaia, „Etape de construcţie la complexul monastic Cozia", în *Pagini de artă veche românească,* vol. II, Bucureşti, Editura Academiei, 1972 (în continuare: Chihaia, *Etape*), p. 107.

Cu o lungime de aproximativ opt metri, lăcaşul de cult prezintă un plan treflat, compus din naos cu o fereastră în ax şi două ferestre laterale şi un pronaos cu boltă transversală luminat de o fereastră pe latura sudică[17]. Naosul se leagă de pronaos printro trecere boltită de dimensiuni foarte mici[18]. Turla care acoperă paraclisul se aseamănă cu aceea a bolniței, dându-i o notă de eleganță.

Decorația paramentului este similară celei a bolniței, fiind compusă dintro alternanță de câte trei şiruri de cărămizi aparente, cu zone de tencuială în care sunt dispuse pe verticală câte alte două cărămizi. Cornişa, construită din şiruri de zimți de cărămidă, este aproape alăturată arcadelor lungi şi înguste de pe fațadele monumentului.

Paraclisul lui Ioan Hurezanul a fost ridicat în anul 1710, dar fiind aşezat în partea cea mai expusă apelor Oltului, el nu a rezistat multă vreme. În anul 1859 s-a prăbuşit aproape în totalitate. În urma restaurării generale a complexului, întreprinsă de Direcția Monumentelor Istorice în anul 1958, paraclisul a fost refăcut şi el în stilul arhitecturii brâncoveneşti[19].

Mănăstirea Hurez

Probabil cel mai deosebit paraclis de mănăstire poate fi admirat în cadrul Mănăstirii Hurez. O serie de construcții cu un etaj, printre care se numără foişorul lui Dionisie, paraclisul, tâmpla, fosta casă domnească, clopotnița şi chiliile, delimitează marea curte interioară de formă dreptunghiulară de la mănăstirea Hurez[20]. Planul şi volumetria ansamblului au fost concepute simetric, în raport cu o axă în care se situează biserica şi paraclisul, ridicat deasupra unui gang de acces transformat încă din timpul execuției în trapeză, intrarea fiind mutată întro poziție asimetrică pe sud din motive funcționale, de acces, condiționate de teritoriu[21]. Paraclisul s-a edificat deodată cu biserica, între anii 1691-1693.

Deşi domină prin înălțime construcțiile în care este încadrată, clădirea paraclisului realizează totuşi o armonie perfectă cu restul, atât în curtea mănăstirii, cât şi în grădina din incinta exterioară. De această parte, intrarea în paraclis e precedată de un pridvor pictat, boltit semicilindric cu arcade sprijinite pe şase stâlpi de piatră, care domină terenul aflat la un nivel mai coborât.

Planul paraclisului se compune dintrun naos şi un altar semicircular. Naosul este surmontat de o turlă de secțiune octogonală, care se sprijină pe patru arcuri egale. Fațada este decorată cu arcaturi oarbe, tencuite, tăiate cam

---

[17] *Ibidem*.
[18] M. Davidescu, *Mănăstirea Cozia*, Bucureşti, Meridiane, 1968 (în continuare: Davidescu, *Mănăstirea Cozia*), p. 21.
[19] *Ibidem*, p. 23.
[20] Lucian Roşu, *Mănăstirea Hurez*, Bucureşti, Meridiane, 1965, p. 19.
[21] Curinschi-Vorona, *Arhitectură*, p. 158.

pe la mijlocul înălțimii lor de un brâu orizontal format din două rânduri de zimți de cărămizi tencuite. Turla, armonios proporționată, este octogonală cu opt ferestre lungi, împărțite fiecare în două şi înconjurate pe dinafară cu mai multe rânduri de arcuri concentrice. Din punctul de vedere al alcătuirii arhitectonice, corpul paraclisului este construit în acelaşi fel cu biserica principală[22].

Datorită proporțiilor admirabile şi a măiestriei compoziției, paraclisul de la Hurez e considerat drept „unul dintre cele mai perfecte dintre monumentele noastre"[23].

Patriarhia

Ridicat odată cu vechea stăreție ctitorită de Constantin Vodă Şerban (1654-1658), transformată apoi în reşedință mitropolitană, paraclisul din incinta Patriarhiei a fost consolidat pe vremea mitropolitului Teodosie (1668-1672 şi 1679-1708), cu contribuția domnitorului Gheorghe Duca (1673-1678), când se presupune că i s-a dat şi hramul „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe". Mai târziu, în 1723, după cum aminteşte pisania grecească a versificatorului Dumitru Nottara de pe peretele dinspre nord, i s-au făcut lucrări radicale de restaurare şi înfrumusețare de către domnitorul Nicolae Mavrocordat (1719-1730) şi mitropolitul Daniil (1719-1731), înfățişați în chip de ctitori pe peretele dinspre apus.

În ceea ce priveşte planul, paraclisul Patriarhiei este alcătuit din naos şi absidă semicirculară la interior şi pentagonală în exterior, dispoziție preluată de la paraclisul mănăstirii Hurez. Turla prezintă aceeaşi analogie, fiind de secțiune octogonală cu opt ferestre lungi, împărțite fiecare în două şi înconjurate pe dinafară cu mai multe rânduri de arcuri concentrice. Această asemănare se datorează faptului că, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, paraclisul şi-a pierdut turla, iar în cursul restaurărilor s-a recurs la o reconstituire a acesteia prin analogie cu paraclisul de la Hurez[24]. În exterior, paraclisul este decorat cu un şir de arcaturi în plin cintru.

Prin eleganța proporțiilor, absida pentagonală şi turla sveltă, paraclisul palatului mitropolitan reprezintă o piesă foarte reuşită de arhitectură.

Mănăstirea Sinaia

În partea de nord-vest a incintei mănăstirii Sinaia s-a construit un paraclis de plan dreptunghiular, care prezintă încăperile obişnuite ale unei biserici: pronaos, naos şi altar. El a fost construit concomitent cu întreg ansamblul, lucru dovedit, printre altele, de faptul că, la 12 mai 1792, mitropolitul țării lua cunoştință că „paraclisul de la mănăstirea Sinaia, ot sud

---

[22] Ion Vulcan, *Mănăstirea Hurez*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, octombrie-decembrie 1908, p. 147.

[23] Nicolae Ghika-Budeşti, *Paraclisul mănăstirii Hurez*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, octombrie-decembrie 1909 (în continuare: Ghika-Budeşti, *Paraclisul*), p. 173.

[24] Curinschi-Vorona, *Arhitectură*, p. 154.

Prahova s-ar fi curățat"[25], ceea ce înseamnă că acesta exista, iar atunci fusese pregătit pentru o nouă târnosire. Din punct de vedere architectonic, paraclisul se deosebeşte puțin de corpul chiliilor din care face parte integrantă.

Mănăstirea Antim

Paraclisul vechi al mănăstirii Antim a fost început de Sfântul Antim, în anul morții sale, 1716. Din acest motiv, el a fost terminat abia în jurul anului 1750, de boierul Matei Ruset. În anul 1812, episcopul Iosif I al Argeşului l-a mărit şi l-a împodobit cu toate cele trebuitoare.

Paraclisul de la Antim este amplasat pe latura de sud a incintei. Planul său se compune dintrun naos dreptunghiular, străpuns de câte două ferestre, şi o absidă dreptunghiulară. Naosul este surmontat de o turlă octogonală. Intrarea în paraclis se face pe latura de nord, aceasta fiind surmontată de un arc polilobat susținut de două coloane masive de piatră.

Mănăstirea Văcăreşti

Ansamblul de la Văcăreşti a fost ridicat între anii 1716-1722 de către Nicolae Mavrocordat. Turnul de acces, biserica şi paraclisul se aflau situate pe aceeaşi axă longitudinală de simetrie, ceea ce nu s-a putut realiza în cadrul mănăstirii Hurez[26].

Paraclisul are un plan treflat, compus din naos şi absidă semicirculară la interior şi poligonală spre exterior, prezentând spre interiorul incintei un portic, atât de caracteristic arhitecturii brâncoveneşti.

Reconstituirea documentară a unor paraclise de mănăstire

Snagov

Către mijlocul secolului al XV-lea, voievodul Vladislav al II-lea (1446-1456) a întreprins noi lucrări de construcție la Snagov, ridicând pe latura de sud a mănăstirii un paraclis cu hramul „Buna Vestire". Informația cu privire la acest fapt e amintită în inscripția dăltuită pe unul din cele mai frumoase obiecte de artă feudală de factură bizantină – uşa de lemn sculptat conservată la Muzeul Național de Artă al României: „Io Vladislav voievod şi domn a toată Țara Românească în 6961" (1452-1453)[27]. Cercetările arheologice din anul 1933 au confirmat existența unui paraclis şi a altui lăcaş de acest fel, zidit după cât se pare întro fază ulterioară de construcție tot în incinta mănăstirii[28].

În anul 1656, Paul de Alep aminteşte pentru prima dată de existența a două paraclise, surprinse şi prin cercetările arheologice din 1933. Cele două

---

[25] Constantin Buşe, *Mănăstirea Sinaia*, Bucureşti, Meridiane, 1967 (în continuare: Buşe, *Mănăstirea Sinaia*), p. 21.
[26] Curinschi-Vorona, *Arhitectură*, p. 412.
[27] Mircea Deac, *Mănăstirea Snagov*, Bucureşti, Meridiane, 1969, p. 10.
[28] *Ibidem*.

paraclise menționate de el erau înzestrate cu hramul „Adormirea Maicii Domnului", respectiv „Buna Vestire"[29].

Catagrafii din anii 1817 şi 1824 ne oferă date prețioase cu privire la starea şi dispoziția construcțiilor din incinta ctitoriei. Acestea amintesc existența unui paraclis cu „turlă de gard" spre răsărit, iar spre apus, a altuia, „învelit cu olane". Ele erau alcătuite din câte două încăperi, „o sală mare şi alta mică, iar dedesubtul lor se găsea un beci"[30].

Cu prilejul cercetărilor arheologice din 1933 s-a descoperit pisania fostului paraclis cu hramul „Buna Vestire", pe care era inscripționată data construcției lăcaşului – 1588[31].

Mănăstirea Colțea

Ridicată cea dintâi, biserica spătarului era terminată, după unii cercetători, în anul 1698, după alții în 1700-1701. Cam în acelaşi timp s-au ridicat şi construcțiile spitalului şi şcolii, cu dependințele lor, care cuprindeau chilii pentru „doftori" şi pentru dascăli, spițeria, cele trei paraclise, cuhniile şi magaziile[32].

Cea mai veche informație despre existența spitalului datează din anul 1708. Se consideră că au existat două pavilioane, unul pentru bărbați şi celălalt pentru femei, unite printrun paraclis[33]. În afară de acest paraclis ce aparținea spitalului, s-au mai construit încă două, unul aparținând şcolii, iar altul cimitirului. Astăzi nu se mai păstrează niciuna dintre anexele complexului de la Colțea.

Mănăstirea Cotroceni

Transformările şi demolarea unor clădiri, în anul 1893, pentru construirea noului palat, au dus la schimbarea aspectului general al incintei[34]. Pentru a afla aspectul mănăstirii dinaintea acestui moment putem recurge la documente şi descrieri.

Astfel, există catagrafii care menționează un paraclis în incinta mănăstirii Cotroceni. Acesta a fost zidit o dată cu întreaga mănăstire, în primii ani ai ultimului sfert al secolului al XVII-lea, probabil ca paraclis al caselor domneşti, fiind refăcut după distrugerile provocate de cutremurul din 1802, pentru ca în august 1821 să fie cu totul „afanisit"[35]. El nu mai apare în catagrafiile ulterioare, desigur pentru că nu a rezistat în timp[36].

Mănăstirea Comana

---

[29] *Ibidem*, p. 13.
[30] *Ibidem*, p. 14.
[31] *Ibidem*.
[32] Aurora Ilieş, *Biserica Mănăstirii Colțea*, Bucureşti, Meridiane, 1969.
[33] *Ibidem*.
[34] Gheorghe-Ion Cantacuzino, *Mănăstirea Cotroceni*, Bucureşti, Meridiane, 1968, p. 15.
[35] *Ibidem*, p. 16.
[36] *Ibidem*.

În capătul sudic al laturii de est a incintei mănăstirii Comana a existat un paraclis, aflat aztăzi în stare de ruină. Forma unei ferestre rămase în zidăria încă existentă arată că acest paraclis datează sau a fost refăcut întro epocă mai târzie decât restul complexului[37].

Concluzii

În general, mănăstirile au suferit de-a lungul veacurilor însemnate prefaceri, atât la zidurile înconjurătoare, cât şi la clădirile din interiorul acestora. Stricăciunile pricinuite de vitregiile timpurilor, diferitele reparaţii şi chiar modificări au dus la alterarea multor elemente originale. Analizând însă cele câteva paraclise de mănăstire care s-au păstrat de-a lungul timpului, întro formă mai mult sau mai puţin originală, este posibilă deducerea unor concluzii în ceea ce priveşte tipologia arhitecturală a acestora.

Prin analiza realizată în paginile anterioare s-a observat că nu poate fi vorba de o tipologie clară a acestor lacaşuri de cult.

În ceea ce priveşte amplasarea paracliselor de mănăstire, acestea sunt cuprinse, de regulă, în zidurile incintei. Astfel, paraclisul mănăstirii Bistriţa se află în cadrul curţii interioare, în zona nord-vestică, iar un astfel de paraclis a existat şi la mănăstirea Neamţ, însă în regiunea sudică. Faptul că astfel de excepţii se întâlnesc doar în Moldova, ar putea constitui o caracteristică a acestei zone.

În afara amplasării lor în cuprinsul incintei mănăstireşti, nu există nicio altă regulă. Paraclisele pot fi construite în cuprinsul oricărei laturi a incintei mănăstireşti. Astfel, la Secu, Dobrovăţ şi Cozia, paraclisele au fost ridicate în zona de nord-est, la Secu, Cozia şi Comana în sud-est, la Neamţ şi Sinaia în nord-vest, la Neamţ, Dragomirna şi Antim pe latura de sud, iar la Văcăreşti şi Hurez pe latura vestică.

Majoritatea paracliselor sunt situate la etaj şi s-a observat o preferinţă a amplasării acestora, în cazul Moldovei, după modelul atonit, la etajul turnului clopotniţă, precum la Bistriţa, Dobrovăţ, paraclisul „Buna Vestire" de la Neamţ şi la Dragomirna. Acestea pot fi situate şi deasupra stăreţiei, ca paraclisul „Sfântul Nicolae" de la Secu, paraclisul „Adormirea Maicii Domnului" de la Neamţ, sau deasupra clădirii trapezei, ca la Hurez. Paraclisul mănăstirii Antim constituie o excepţie, fiind o construcţie de sine stătătoare.

S-a observat că paraclisele de mănăstire sunt de tipuri extrem de variate, de la simple camere mai mari, cu sau fără absidă la răsărit, până la adevărate bisericuţe în miniatură, de plan treflat. Paraclise alcătuite dintro singură încăpere se păstrează la mănăstirea Secu, la Dobrovăţ şi la Dragomirna. În ceea ce priveşte paraclisul de la Bistriţa, paraclisul „Buna Vestire" de la Neamţ, paraclisul mănăstirii Hurez şi paraclisul Patriarhiei,

---

[37] Nicolae Ghika-Budeşti, *Mănăstirea Comana*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice,* ianuarie-martie 1908, p.22-28.

acestea se compun din naos şi altar semicircular, iar paraclisul mănăstirii Antim, din naos şi altar dreptunghiular. Adevărate bisericuțe în miniatură, de plan treflat, se întâlnesc la paraclisul lui Amfilohie de la Cozia şi la Văcăreşti. Singurele paraclise care prezintă o dispoziție planimetrică, compusă din pronaos, naos şi altar, sunt paraclisul mănăstirii Sinaia şi paraclisul lui Amfilohie de la mănăstirea Cozia. Se observă că paraclisele din Țara Românească se compun în general din naos şi altar, în vreme ce în Moldova majoritatea paracliselor se compun dintro singură încăpere.

Chiar dacă paraclisele de mănăstire analizate în această lucrare sunt de tipuri extrem de variate, atât în Țara Românească, cât şi în Moldova, se observă anumite patricularități regionale.

Paraclisele păstrate în Țara Românească prezintă anumite trăsături dominante. Majoritatea reprezintă bisericuțe în miniatură, iar pentru înălțarea lor erau folosite toate procedeele tehnice şi mijloacele artistice obişnuite în cazul bisericilor, astfel încât ele constituie, nu o dată, deosebit de prețioase documente asupra arhitecturii epocii, acest lucru fiind cel mai evident în cazul paracliselor construite în epoca brâncovenească. În schimb, paraclisele moldoveneşti sunt, de cele mai multe ori, nişte simple încăperi dreptunghiulare amenajate la etajul turnurilor clopotniță.

Să fie vorba despre o mai mare atenție acordată paracliselor de mănăstire în Țara Românească față de Moldova? Având în vedere că majoritatea paracliselor din Țara Românească păstrate până astăzi au fost construite aproximativ în aceeaşi perioadă, iar cele din Moldova datează din diferite epoci, un răspuns afirmativ la această întrebare ar fi hazardat.

Consider că acest subiect necesită o atenție deosebită, deoarece, în general, interesul major al specialiştilor, şi nu numai, îl constituie construcția principală a unei mănăstiri, biserica. Însă mănăstirea cuprinde şi o serie de alte construcții, care ne pot oferi date prețioase cu privire la arhitectura medievală şi originile ei în spațiul românesc şi, implicit, la locul ei în cadrul arhitecturii universale.

ROZSNYAI REKA-ROZALIA
Universitatea Națională de Arte, Bucureşti

STUDY ON MONASTERY CHAPELS FROM MOLDAVIA AND WALLACHIA

Summary

Beside the main church to each monastery there are added chapels, small secondary churches, situated within ramparts and towers, but their function is not precisely known. What is known is the fact that the chapels represent small cult abodes, for some religious services with a less solemn

character. The presence of the chapel within the monastery compound is justified by the fact that the main church was difficult to maintain and especially to heat during winter time, so they resorted to secondary abodes of smaller sizes, for services during the week, or those for the founders, but never for the Sunday service or holiday services.

There is not a clear typology of chapels from the point of view of the plan or from its location within the monastery precinct. The purpose of this research paper, as a result of a chronological, architectural analysis of each monument is to establish a typology according to the above-mentioned criteria. Generally, along the centuries the monasteries suffered reinstatements of the surrounding walls as well as the buildings within them. The damages of time, various reinstatements and even changes led to the modification of many original elements. But analyzing the few monastery chapels that remained over the years in a more or less original form, it is possible to draw some conclusions about their architectural typology.

I think that this subject requires special attention because in general, the major interest of specialists, and not only, lies in the main construction of a monastery, the church. But the monastery also comprises a series of other constructions that can offer important data about medieval architecture and its origins in the Romanian space and therefore about its place within universal architecture.

LIST OF FIGURES

Fig. 1. Bistrița Monastery – view from above of the monastery precinct.
Fig. 2. Bistrița Monastery – bell tower with chapel "Great Saint Martyr John the New of Suceava".
Fig. 3, 4. Secu Monastery – Views from above of the monastery.
Fig. 5. Secu Monastery – "Saint Mary's Assumption" Chapel.
Fig. 6. Secu Monastery – "Saint Nicholas" Chapel.
Fig. 7. The inside plan of the Neamț Monastery.
Fig. 8. The Neamț Monastery – The Bell Tower with the "Buna Vestire" (The Annunciation) Chapel.
Fig. 9. The Neamț Monastery – The Bell Tower with the "Buna vestire" (The Annunciation) Chapel – section.
Fig. 10. The Neamț Monastery – Plan of the "Buna vestire" (The Annunciation) Chapel.
Fig. 11. The Dragomirnna Monastery – Inside view.
Fig. 12. The Dragomirna Monastery – Bell Tower with Chapel.
Fig. 13, 14. The Cozia Monastery – Plans of the monastic complex.
Fig. 15. The Cozia Monastery – Amphilohie's Chapel.
Fig. 16. The Cozia Monastery – Ioan Hurezanul's Chapel.

Fig. 17. The Hurez Monastery – Plan of the monastic complex.
Fig. 18, 19. Facades and plan of The Hurez Monastery.
Fig. 20. The "Great Saint Martyr George" Chapel of the Bishopric.
Fig. 21. Outside view of the Sinaia Monastery Chapel.
Fig. 22, 23. Views of the Antim Monastery Chapel.
Fig. 24. The Văcăreşti Monastery – Design of the monastic complex.
Fig. 25. The Văcăreşti Monastery – The plan of the monastic complex.
Fig. 26. The chapel of The Văcăreşti Monastery.

Fig. 1. Mănăstirea Bistrița – Vedere de sus a incintei mănăstirii (http://www.imagini.neamt.ro/details.php?image_id=1017)

Fig. 2. Mănăstirea Bistrița – Turnul clopotniță cu paraclisul „Sfântul Mare Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava" (http://www.imagini.neamt.ro/details. php? image_id=800)

Fig. 3, 4. Mănăstirea Secu – Vederi de sus ale incintei mănăstirii (http://www.imagini.neamt.ro/details.php?image_id=1019; http://www.imagini.neamt.ro/details.php?image_id=1020)

Fig. 5. Mănăstirea Secu – Paraclisul „Adormirea Maicii Domnului" (apud Balş, *Mănăstirea Secu*)

Fig. 6. Mănăstirea Secu – Paraclisul „Sfântul Nicolae" (apud Balş, *Mănăstirea Secu*)

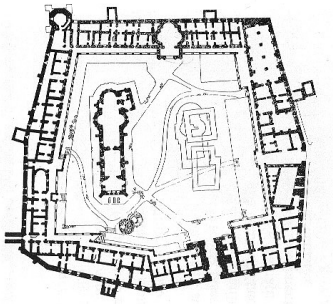

Fig. 7. Planul incintei Mănăstirii Neamț (apud Curinschi-Vorona, *Arhitectură*)

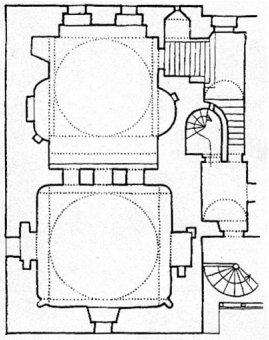

Fig. 10. Mănăstirea Neamț – planul paraclisului „Buna Vestire" (apud Balş, Nicolescu, *Mănăstirea Neamț*)

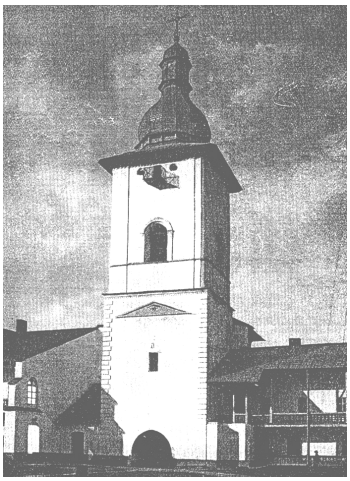

Fig. 8. Mănăstirea Neamț – Turnul-clopotniță cu paraclisul „Buna Vestire" (apud Balş, Nicolescu, *Mănăstirea Neamț*)

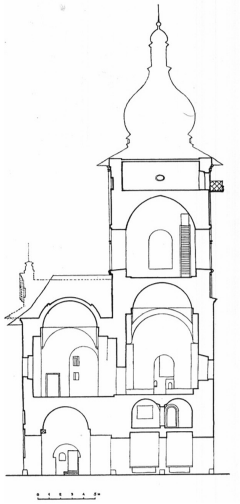

Fig. 9. Mănăstirea Neamț – Turnul-clopotniță cu paraclisul „Buna Vestire" – secțiune (apud Balş, Nicolescu, *Mănăstirea Neamț*)

Fig. 11. Mănăstirea Dragomirna – Vedere din incintă (http://stud.usv.ro /~ovultur/activitati.html)

Fig. 12. Mănăstirea Dragomirna – Turnul clopotniță cu paraclis

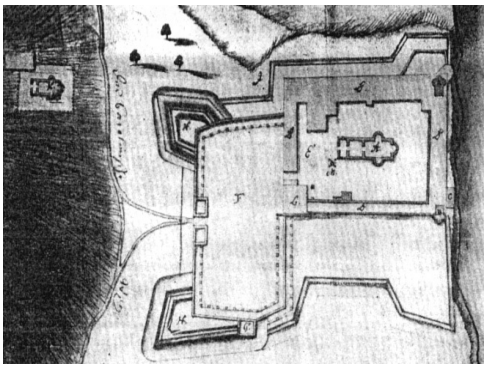

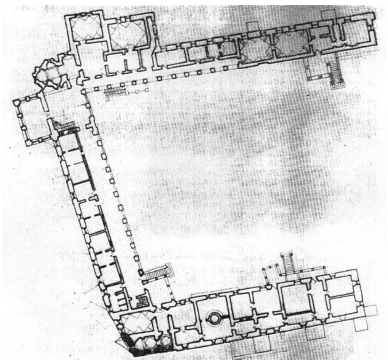

Fig. 13, 14. Mănăstirea Cozia – planuri ale complexului monastic (apud Chihaia, *Etape*)

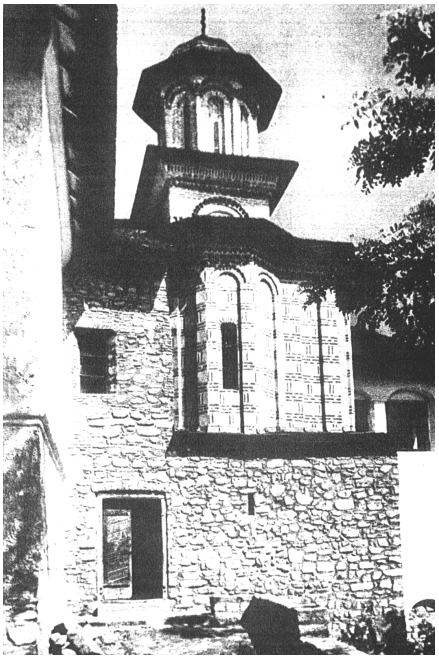

Fig. 15. Mănăstirea Cozia – Paraclisul lui Amfilohie (apud Davidescu, *Mănăstirea Cozia*)

Fig. 16. Mănăstirea Cozia – Paraclisul lui Ioan Hurezanul (apud Davidescu, *Mănăstirea Cozia*)

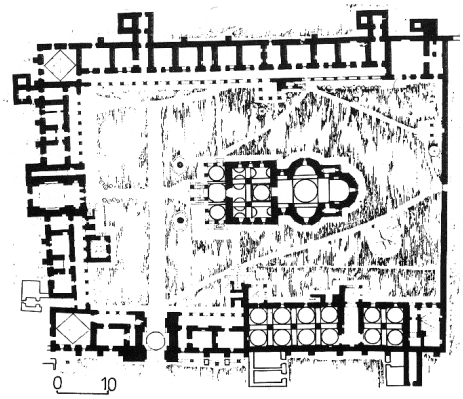

Fig. 17. Mănăstirea Hurez – Planul complexului monastic
(apud Curinschi-Vorona, *Arhitectură*)

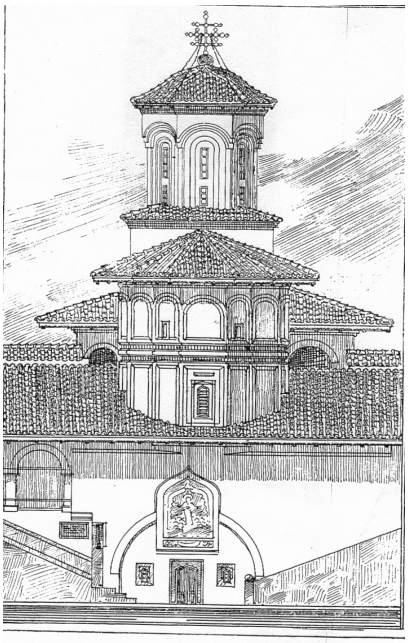

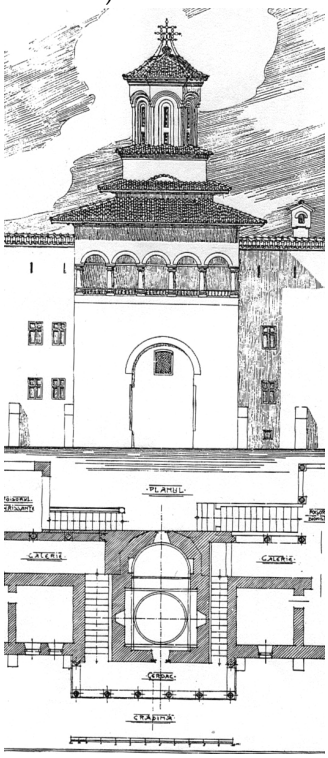

Fig. 18, 19. Faţade şi plan al mănăstirii Hurez
(apud Ghika-Budeşti, *Paraclisul*, p. 171-174)

Fig. 20. Paraclisul „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe" al Patriarhiei (http://www.crestinortodox.ro /Biserici-si-Manastiri-din-Romania / Paraclisul_Patriarhal_Sfantul_Mare_ Mucenic_Gheorghe-22-15079.html)

Fig. 21. Vedere exterioară a paraclisului mănăstirii Sinaia (apud Buşe, *Mănăstirea Sinaia*)

Fig. 22, 23. Vederi ale paraclisului mănăstirii Antim

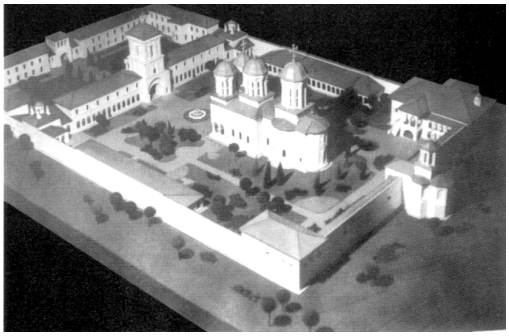

Fig. 24. Mănăstirea Văcăreşti – macheta complexului monastic (apud Curinschi-Vorona, *Arhitectură*)

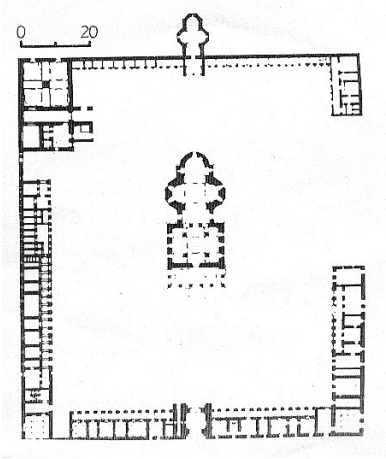

Fig. 25. Mănăstirea Văcăreşti – planul complexului monastic (apud Curinschi-Vorona, *Arhitectură*)

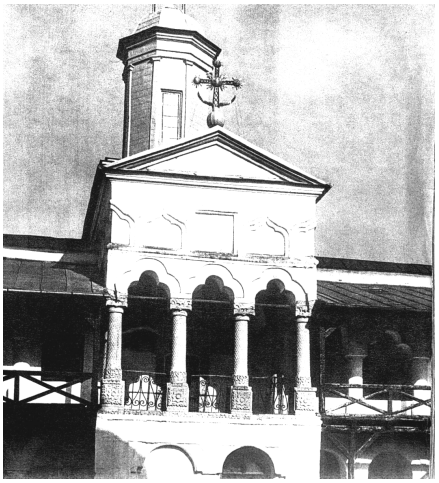

Fig. 26. Paraclisul mănăstirii Văcăreşti (apud Lăzărescu, *Arta*)